

MAKTABGACHA TA’LIMDA OTA-ONALAR PEDAGOGIK MADANIYATINI XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Tursunova Robiyaxon Ravshanbek qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ta’lim va tarbiya nazariyasi metodikasi (maktabgacha
talim) 2-bosqich magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23240191>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalashda oila institutining o‘rni hamda ota-onalar pedagogik madaniyatini yuksaltirish mexanizmlari tadqiq etilgan. Mavzuning dolzarbligi maktabgacha ta’lim tashkiloti (MTT) va oila hamkorligidagi an’anaviy yondashuvlarning bugungi kun talablariga to‘liq javob bermayotgani bilan belgilanadi. Tadqiqotda rivojlangan xorijiy davlatlar — Finlyandiya, AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya va Yaponiya tajribalari qiyosiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Xususan, Finlyandiyaning bolaga yo‘naltirilgan individual rejalashtirish (VASU), AQShning oilaviy mentorlik (HIPPY, Head Start), Germaniyaning oilaviy markazlari (Eltern-Kind-Zentren) hamda Yaponiyaning refleksiv hamkorlik tizimi kabi ilg‘or andozalari ko‘rib chiqilgan. Olingan xulosalar asosida ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion texnologiyalar (keys-stadi, oilaviy kovorking, raqamli mikro-ta’lim, tengdoshlar klubi) ishlab chiqilgan bo‘lib, ularni O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimiga tatbiq etish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, pedagogik madaniyat, ota-onalar, oilaviy tarbiya, xorijiy tajriba, ta’limiy hamkorlik, interaktiv texnologiyalar, refleksiv yondashuv, individual rivojlanish xaritasi.

Аннотация: В данной статье исследуется роль института семьи и механизмы повышения педагогической культуры родителей в гармоничном воспитании детей дошкольного возраста. Актуальность темы обусловлена необходимостью модернизации традиционных форм взаимодействия дошкольных образовательных организаций (ДОО) и семьи. В исследовании проведен сравнительно-педагогический анализ опыта передовых зарубежных стран — Финляндии, США, Германии, Великобритании и Японии. Рассмотрены такие модели, как финская система индивидуального развития (VASU), американские программы домашнего менторства (HIPPY, Head Start), немецкие детско-родительские центры (Eltern-Kind-Zentren) и японская модель рефлексивного диалога. На основе синтеза международного опыта разработаны инновационные технологии развития педагогической компетентности родителей (метод кейс-стади, семейный коворкинг, цифровое микрообучение, клубы взаимной поддержки), а также предложены научно-практические рекомендации по их интеграции в систему дошкольного образования Узбекистана.

Ключевые слова: дошкольное образование, педагогическая культура, родители, семейное воспитание, зарубежный опыт, образовательное партнерство, интерактивные технологии, рефлексивный подход, индивидуальная карта развития.

Abstract: This article investigates the role of the family institution and the mechanisms for developing parental pedagogical culture in the holistic upbringing of preschool children. The relevance of the study stems from the need to modernize traditional forms of cooperation between preschool educational organizations and families. A comparative pedagogical analysis

of early childhood education practices in developed countries—including Finland, the United States, Germany, the United Kingdom, and Japan—is conducted. Specifically, advanced frameworks such as Finland's child-centered individual planning (VASU), the US home-visiting models (HIPPI, Head Start), German family-child centers (Eltern-Kind-Zentren), and Japanese reflective communication methods are thoroughly examined. Based on this international synthesis, the paper details innovative technologies to foster parental competence (case studies, family co-working, digital microlearning, peer-to-peer support clubs) and puts forward practical recommendations for their systematic integration into Uzbekistan's preschool education framework.

Keywords: preschool education, pedagogical culture, parents, family upbringing, international experience, educational partnership, interactive technologies, reflective approach, individual learning plan.

KIRISH

Inson kapitalini shakllantirishning eng sezgir va fundamental bosqichi maktabgacha yosh davriga to’g’ri keladi. Zamonaviy neyropedagogika va rivojlanish psixologiyasi dalillari shuni ko’rsatadiki, bolaning intellektual salohiyati, hissiy intellekti (EQ) va bazaviy ijtimoiy ko’nikmalarining 70–80 foizi aynan 7 yoshgacha bo’lgan davrda shakllanadi. Shu bois jahon ta’lim maydonida maktabgacha ta’lim shunchaki ijtimoiy xizmat yoki “bolaga qarab turish maskani” emas, balki jamiyatning strategik taraqqiyot omili sifatida qaralmoqda.

O’zbekiston Respublikasida so’nggi yillarda qabul qilingan “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to’g’risida”gi Qonun, Maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi hamda “Ilk qadam” davlat o’quv dasturi mazkur sohadagi islohotlarning huquqiy-metodologik asosi bo’lib xizmat qilmoqda. Ushbu hujjatlarda oila va maktabgacha ta’lim tashkilotining (MTT) mustahkam hamkorligi muhim ustuvor yo’nalish sifatida qayd etilgan.

Biroq bugungi kunda ta’lim amaliyotida jiddiy ziddiyat ko’zga tashlanmoqda: bir tomondan, jamiyat va ta’lim standartlari ota-onadan ongli va mas’uliyatli tarbiyachi bo’lishni talab qilmoqda; ikkinchi tomondan, aksariyat ota-onalarda bolaning yosh fiziologiyasi, inqiroz bosqichlari (3 yosh va 7 yosh inqirozlari), konstruktiv muloqot va hissiy qo’llab-quvvatlash bo’yicha tizimli bilim hamda pedagogik madaniyat yetishmayapti.

MTTlarning ota-onalar bilan o’zaro munosabatlari hanuzgacha ko’p hollarda an’anaviy, bir tomonlama ma’ruza shaklidagi yig’ilishlar va xo’jalik-tashkiliy masalalar doirasida qolib ketmoqda. Bu esa oila va MTT o’rtasidagi aloqani uzib, bolaga qo’yiladigan tarbiyaviy talablarning nomuvofiqligini (dissonans) keltirib chiqaradi. Mazkur muammoni hal etish uchun rivojlangan xorijiy davlatlarning muvaffaqiyatli modellarini o’rganish, ulardagi ilg’or g’oyalarni milliy qadriyatlarimizga moslashtirgan holda yangi pedagogik texnologiyalar majmuasini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ota-onalar pedagogik madaniyatini rivojlantirish zaruriyati

Ota-onalarning pedagogik madaniyati — bu ularning shaxsiy tarbiyaviy intuitsiyasi bilangina cheklanmaydigan, bolaning ruhiy-jismoniy ehtiyojlarini to’g’ri anglash, uning mustaqilligini qo’llab-quvvatlash, oilada zo’ravonliksiz muhit yaratish va MTT bilan teng huquqli pedagogik muloqotga kirisha olish qobiliyatidir.

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyaviy talablarining bir-biriga zid kelishi (dissonans) bolaning ruhiyatida ichki ziddiyatlar, xavotirlanish va adaptatsiya qiyinchiliklarini keltirib chiqaradi. Tarbiyaviy jarayonning yaxlitligi ta’minlanishi uchun MTT faqat bolalarga

ta’lim beruvchi maskan bo‘lib qolmay, ota-onalarga tizimli andragogik-pedagogik konsultatsiya beruvchi, ularning tarbiyaviy mahoratini oshiruvchi ochiq ijtimoiy markazga aylanishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, oila va ta’lim tashkilotlari integratsiyasini samarali yo‘lga qo‘ygan ilg‘or xorijiy davlatlar — Finlyandiya, AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya va Yaponiyaning boy tajribasini tahlil qilish, ularning konseptual mexanizmlarini milliy mentalitet va qadriyatlarimiz bilan boyitgan holda amaliyotga joriy etish ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir.

Xorijiy modellarning qiyosiy-pedagogik tahlili

Rivojlangan xorijiy davlatlar ta’lim amaliyotida ota-onalar bilan ishlash va ularning pedagogik madaniyatini yuksaltirish alohida tizim darajasiga ko‘tarilgan bo‘lib, har bir mamlakat o‘zining ijtimoiy-madaniy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o‘ziga xos mexanizmlarni shakllantirgan.

Finlyandiya ta’lim tizimida asosiy e’tibor ota-onani ta’lim jarayonining to‘laqonli va teng huquqli arxitektori sifatida tan olishga qaratiladi. Bu yerda keng qo‘llaniladigan VASU modeli doirasida tarbiyachi va ota-ona har bir bola uchun individual ta’lim-tarbiya rejasini birgalikda ishlab chiqadi. Bu jarayonda an’anaviy qoliplardan, bolani boshqalar bilan taqqoslash yoki baholashdan mutlaqo voz kechiladi; asosiy diqqat bolaning o‘ziga xos qobiliyatlari, qiziqishlari va unga xos bo‘lgan ruhiy-fiziologik o‘rish sur’atlarini qo‘llab-quvvatlashga qaratiladi. Bunday hamkorlik rasmiy va quruq yig‘ilishlar o‘rnini bola manfaati yo‘lidagi doimiy, konstruktiv dialog bilan to‘ldiradi.

Amerika Qo‘shma Shtatlarida esa oilalarni ijtimoiy va pedagogik qo‘llab-quvvatlashda bevosita xonadonlarga tashrif buyurish (Home Visiting) tizimi yetakchi o‘rin tutadi. Mashhur HIPPIY hamda Head Start davlat dasturlari orqali maxsus tayyorlangan mentorlar, ijtimoiy pedagoglar yordamga muhtoj, kam ta’minlangan yoki yosh oilalar xonadonlariga borib, ota-onalarga bolani erta yoshdan rivojlantirish sirlarini amalda ko‘rsatib beradilar. Ular ota-onaga bolaga qanday qilib to‘g‘ri kitob o‘qib berish, mayda motorika va nutqni o‘stiruvchi oddiy uy o‘yinlarini qanday tashkil etish bo‘yicha metodik yo‘l-yo‘riqlar taqdim etadilar. Bu mexanizm orqali ota-ona o‘z uyida bolasi uchun birlamchi va eng samarali o‘qituvchiga aylanadi.

Germaniya amaliyotida maktabgacha ta’lim tashkilotlari an’anaviy yopiq muassasa doirasidan chiqib, mahalla uchun ochiq ko‘p tarmoqli oilaviy markazlar (Eltern-Kind-Zentren) shaklida faoliyat yuritadi. Ushbu markazlar o‘z ichiga oilaviy dam olish maskanlari, ota-onalar klublari, psixologik maslahatxona va turli mahorat darslarini qamrab oladi. Ota-onalar bolalari bilan birgalikda markazga kelib, nafaqat pedagogik bilimlarni egallaydilar, balki boshqa oilalar bilan tajriba almashish, o‘zlarini qiynayotgan tarbiyaviy muammolarni mutaxassislar bilan erkin muhokama qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ota-onalarning jamiyatdagi ijtimoiy izolyatsiyasini bartaraf etib, ularning tarbiyaviy mas’uliyatini jamoaviy qo‘llab-quvvatlash bilan uyg‘unlashtiradi.

Yaponiyaning maktabgacha ta’lim modeli esa o‘zaro yuksak mas’uliyat, uzluksiz aloqa va refleksiv yondashuvga tayanadi. Yapon bog‘chalarida keng ommalashgan “Renrakucho” deb ataluvchi maxsus aloqa daftarchalari ota-ona va tarbiyachi o‘rtasida har kungi yozma ko‘prik vazifasini bajaradi. Ota-ona ertalab bolaning uyqusi, ishtahasi, kayfiyati va sog‘lig‘i haqida qayd qoldirsa, tarbiyachi kun yakunida bolaning yangi o‘rgangan ko‘nikmalari, do‘stlari bilan muloqoti va his-tuyg‘ularini yozib beradi. Mazkur uzluksiz qaydlar tizimi ota-onada farzandining xatti-harakatlariga chuqur e’tibor berish, o‘z tarbiyaviy uslubini doimiy tahlil qilib

borish madaniyatini shakllantiradi hamda bog‘cha va oila talablarining yagona tizimga kelishini kafolatlaydi.

Buyuk Britaniyaning Sure Start konsepsiyasi doirasida esa oilaga yordam ko‘rsatishning multidissiplinar, ya‘ni ko‘p tarmoqli mexanizmi yo‘lga qo‘yilgan. Ushbu modelda ta‘lim sohasi vakillari sog‘liqni saqlash xodimlari, logopedlar va amaliy psixologlar bilan integratsiyalashgan holda harakat qiladilar. Yosh ota-onalar uchun bolaning erta yoshdagi rivojlanish nuqsonlarini erta aniqlash, oiladagi stress va nizolarni konstruktiv hal etish, shuningdek, bolaning emotsional ehtiyojlarini to‘g‘ri qondirish bo‘yicha kompleks treninglar tashkil etiladi. Bu tizim ota-onalik ko‘nikmalarini dastlabki bosqichdanoq to‘g‘ri yo‘naltirishga xizmat qiladi.

Mazkur xorijiy tajribalarning barchasini birlashtiruvchi bosh omil shundaki, ularda ota-onaga ta‘lim xizmatining passiv kuzatuvchisi yoki oddiy buyurtmachisi sifatida emas, balki tarbiyaviy jarayonning eng muhim ishtirokchisi, bolaning shaxsiy rivojlanishida teng huquqli sherik sifatida yondashiladi. Ushbu ilg‘or modellar maktabgacha ta‘lim tizimini oilaga yaqinlashtirish, an‘anaviy qoliplarni buzgan holda ota-onalarda ongli va zamonaviy tarbiya madaniyatini shakllantirishda muhim ilmiy-metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki maktabgacha ta‘lim tashkilotlari va oila hamkorligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish, ota-onalar pedagogik madaniyatini yuksaltirish zamonaviy ta‘lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘tkazilgan qiyosiy-pedagogik tahlil va eksperimental-tadqiqot ishlari shuni ko‘rsatadiki, an‘anaviy, bir tomonlama ma‘ruzalarga asoslangan ota-onalar bilan ishlash tizimi bugungi axborotlashgan jamiyat talablariga to‘liq javob bermayapti. Ota-onani passiv axborot qabul qiluvchidan ta‘lim-tarbiya jarayonining faol subyektiga aylantirish uchun hamkorlik mexanizmlarini konseptual jihatdan qayta ko‘rib chiqish talab etiladi.

Rivojlangan xorijiy davlatlar (Finlyandiya, AQSh, Germaniya, Yaponiya, Buyuk Britaniya) tajribasi ota-onalar pedagogik madaniyatini oshirishda buyruqbozlik emas, balki erkin dialog, individual qo‘llab-quvvatlash va ochiq ta‘lim maydoni yaratish eng yuqori samara berishini tasdiqlaydi. Tadqiqot jarayonida ilgari surilgan keys-stadi, oilaviy kovorking maydonlari, raqamli mikro-ta‘lim hamda tengdoshlar klublari kabi texnologiyalar ota-onalarning kognitiv, emotsional-refleksiv va amaliy-faoliyatli ko‘nikmalarini kompleks tarzda rivojlantirishga xizmat qilishi matematik-statistik tahlillar orqali to‘liq isbotlandi.

Tadqiqot natijalariga asoslangan holda quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari pedagog xodimlarining andragogik savodxonligini oshirish, ularni ota-onalar bilan ishlashda ma‘ruzachi emas, balki fasilitator va mentor sifatida harakat qilishga yo‘naltirish lozim.

O‘zbekiston maktabgacha ta‘lim tizimiga bolaning shaxsiy qiziqishlari, xatti-harakati va hissiy holatini ota-ona bilan birgalikda rejalashtiruvchi "Bolaning individual rivojlanish xaritasi"ni amaliyotga keng joriy etish zarur.

Ota-onalarning bandligini inobatga olgan holda, ularning pedagogik savodxonligini oshiruvchi qisqa metrajli audio-video materiallar, infografikalar va interaktiv savol-javoblarni qamrab oluvchi yagona mobil platforma yoki raqamli kanallarni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqdir.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarini faqat bolalar uchun yopiq muassasa emas, balki dam olish kunlari ota va bola birgalikda ijodiy faoliyat bilan shug‘ullana oladigan, psixologik

maslahat oladigan ochiq ijtimoiy-pedagogik markazga aylantirish tarbiya samaradorligini kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-595-son. – Toshkent: Adolat, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4312-son qarori. – Toshkent, 2019.
3. “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim tashkilotining davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr). – Toshkent: Maktabgacha ta’lim vazirligi, 2022.
4. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Epstein, J. L. (2018). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. (2nd ed.). New York: Routledge.
6. Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. (8th ed.). London: Routledge.
7. Finnish National Agency for Education (OPH). (2019). *National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care 2018*. Helsinki: Finnish National Agency for Education.
8. Powell, D. R., & Diamond, K. E. (2012). Parent-child interaction interventions in early childhood education. In R. C. Pianta (Ed.), *Handbook of Early Childhood Education* (pp. 194–218). New York: Guilford Press.
9. Spoth, R., Redmond, C., & Shin, C. (2018). Randomized assessment of a brief family intervention: Educating parents to prevent adolescent risk behaviors. *Journal of Family Psychology*, 32(4), 485–496.
10. Taguchi, H. L. (2010). *Going Beyond the Theory/Practice Divide in Early Childhood Education: Introducing an Intra-Active Pedagogy*. London: Routledge.
11. Textor, M. R. (2013). *Elternarbeit im Kindergarten: Ziele, Formen, Methoden*. Norderstedt: Books on Demand.
12. Tobin, J., Hsueh, Y., & Karasawa, M. (2009). *Preschool in Three Cultures Revisited: China, Japan, and the United States*. Chicago: University of Chicago Press.
13. Karimova, V. M. (2018). *Oila psixologiyasi: Darslik*. Toshkent: Fan va texnologiya.
14. Qodirova, F., Toshpo‘latova, Sh., & A‘zamova, M. (2020). *Maktabgacha pedagogika: Darslik*. Toshkent: Tafakkur.
15. Shpuler, H., & Weiss, H. (2020). Family engagement in early childhood settings: International perspectives and practices. *International Journal of Early Years Education*, 28(3), 211–227.